

Nr 438.

Av herr Kempe m. fl., angående åtgärder för likviderande av bostadsbristen vid vissa bruk i Värmlands m. fl. län.

Vid bruken i Värmland, Västmanland, Örebro med flera län råder det ännu vissa patriarkaliska förhållanden. Bostad och bränsle ingå bland annat såsom en naturaförmån i lönen. Detta förhållande inverkar hämmande på bostadsutvecklingen. Därtill kommer att bolagen i allmänhet äga hela den jordareal, som brukssamhällena vila på, ävensom de flesta bostadshusen.

Industrien har under den senaste tiden utvecklats och därmed har arbetarantalet ökat. Bolagen ha dock inte känt sig förpliktade att anskaffa bostäder till det stegrade behovet. Följden har blivit trångboddhet. Många arbetare få med sina familjer bosätta sig långt fjärran från arbetsplatsen, vilket i hög grad fördyrar levnadskostnaderna med kostnaderna för resor till och från arbetsplatsen.

Bostadsläget vid bruken är fruktansvärt. De s. k. bostadsköken komma alltjämt till användning för familjer med barn och där familjefadern har skiftarbete. Lägenheter som utdömts av hälsovårdsnämnderna utnyttjas även. Tar man del av provinsialläkarnas rapporter, får man en bild av bostadsförhållandena vid bruken, som i många avseenden äro upprörande.

Vi ta oss friheten att återge några utdrag ur en rapport från förste provinsialläkaren i Värmlands län, som statsmakterna ha all anledning att närmare ta del av.

Provinsialläkaren skriver i berättelsen från 1942 års inspektionsresor bl. a. följande:

Hagfors.

»Bostadsbristen och onöjaktiga beskaffenheten av många bostäder i Hagfors med otillräckliga och otjänliga biutrymmen m. m. är så omfattande, att man kan säga att det är ett bostadselände. En utredning för något år sedan visade, att 134 arbetarfamiljer då bodde i s. k. bostadskök och att mannen i 87 dylika fall gick i skiftarbete. Många av dessa familjer ha barn. Bostadsförhållandet har icke förbättrats efter denna tid. Det behövs knappast ytterligare uppgifter för att belysa bostadsfrågans förtvivalde läge.

Nedanstående stickprov visa i någon mån det bostadselände som finnes, men egentligen måste delta ses för att man skall få full uppfattning därom. *Gårdet 15.* Familj på 5 personer därav 3 minderåriga hava ett bostadskök,

4,4×5,15 m., oventilerat matskaffereri. Enda värmekälla kokspisen. Ingen varmgarderob, ej vinterbonad dylik på vinden. Bostadsköket är kallt. Tapeten visar frostsador. Här — liksom på andra håll — glesa fönster. *Gärdet* 22. 1 tr. Familj på fyra personer, därav 2 barn 8 och 7 år. Bostadskökets storlek 3,4×4,4 m. Enda värmekälla kokspisen. Endast kallgarderob. Matskafferiet på vinden, kan endast användas sommartid. Potatis, som förvaras inne på vintern, fryser! Familjen har bott här i två år. *Sättra*: Ett flertal bostadskök med ohyra. Nr 72. Bostadskök, storlek 4,4×4,70 m. Man, hustru och tre minderåriga barn. Matskaffereri oventilerat, mot murstocken! För liten diskbänk. En mindre kallgarderob. Bäddningsvårigheter på grund av onöjaktigt golvyta. *Blinkenberg* 11. Bostadskök, 3 personer. Saknar alldeles matskaffereri, endast kallgarderob.

För många lägenheter avsaknad av varmgarderob. På grund av brist på garderob hänga ofta kläder på väggarna....

På ett ställe uppgavs, i rummet kokspis som värmekälla, att temperaturen på kväll efter intensiv eldning ej uppgått till mer än 12 grader, påföljande morgon var den 4 grader. I en annan lägenhet, *Blinkenberg* 11, resp. 16 och 5 grader».

Munkfors municipalsamhälle.

»Verkställd utredning visade, att det i samhället för något halvår sedan fanns mer än ett 40-tal familjer, som bebodde bostadskök. Det sanitära bostadseländet är endast därmed klarlagt. Härtill kommer att många lägenheter äro dragiga, kalla och fuktiga samt illa ombonade. Det är därjämte på många håll en betänklig brist på biutrymmen, och befintliga sådana äro ofta otillräckliga eller för övrigt icke anordnade enligt hälsovårdsstadgans fordringar».

Därefter meddelar provinsialläkaren liknande exempel som från Hagfors ifråga om trångboddheten och bostadskökens urusla tillstånd.

Storfors.

»Egnahemsverksamheten har praktiskt taget upphört efter krigsutbrottet, men bostadseländet i Storfors är av vida äldre datum och svårtiden kan ingalunda enbart givas skuld därtill. Det råder en verklig bostadsnöd. Ca 65 familjer bo i s. k. bostadskök. Det är mycket beklagligt, att hälsovårdsnämnden oaktat uppmaning icke förrättat någon ingående bostadsinspektion. En dylik måste snarast igångsättas och snart fullföljas, ty de olidliga förhållandena måste avhjälpas och då detta icke på en gång är möjligt på grund av bristernas mycket stora omfattning, måste de åtminstone temporärt mildras. Dylika förbättringar synes dock icke möjliga med mindre vederbörande fastighetsägare i varje förekommande fall anmodas att försätta lägenheterna i sådant skick, som hälsovårdsstadgan föreskriver, ty man har synbarligen ej anledning tro att en generell anmodan inom rimlig tid kommer att leda till önskvärd påföljd. Uddeholms bolag lämnar nu subvention till 10 bostäder i Storfors och Nykroppa och kommunen till lika många, men det är uppenbart att detta endast kan tillfredsställa en bråkdel av reella bostadsbehovet. Bostadsnöden hindrar familjebildningen, tvingar till bosättning kilometervis från bruket även i angränsande kommun och förorsakar en trångboddhet med allvarliga vådor för fysisk och psykisk hälsa. Icke endast bo-

stadsköken utan även många andra lägenheter sakna nödiga biutrymmen, med alla de svåra olägenheter, som orsakas därav. Vägghyra bekämpas, men är tyvärr ganska utbredd . . .»

Nykroppa.

»Samhällets viktigaste sanitära problem äro frågor om bostäder, vatten och avlopp samt renhållning.

Här råder om möjligt större bostadsländande än i Storfors. Antalet bebodda bostadskök är ca 50. Många av bostäderna fylla också för övrigt ingalunda hälsovårdsstadgans fordringar. Även i detta samhälle måste hälsovårdsnämnden snarast göra en fullständig bostadsinventering och i varje fall eftersträva, att lägenheterna snarast försattes i sådant skick, som hälsovårdsstadgan föreskriver. Bebyggelsen synes i huvudsak vara av två slag. Dels ha brukets ägare uppfört bostäder i regel i form av kaserner enligt uppgift under tiden 1850—1920 och dels har en egnahemsbebyggelse kommit till stånd under senare tid och särskilt åren 1930—1940. Egnahemsområdet Lundsviken har något tiotal hus. Det har avlopps- men icke vattenledning. Man skall nu bygga ett s. k. radhus och 5 enfamiljsbostäder, vilket dock endast tillgodoser en bråkdel av reella bostadsbehovet.

Följande beskrivningar kunna ge någon uppfattning om bostadsländandet, som dock behöver ses för att till fullo förstås i hela dess vidd. *Felanstorp*: En trappa upp, man och hustru i bostadskök, 4,2×3 m. Inga garderober, intet matskafferier, del i vindsgarderob. Dricksvatten hämtas från källa, annat vatten till disk etc. från förorenade övre kanalen. Som matskafferier användes utanför dörren befintlig gammal skänk, storlek 90×35×115 cm. Smutskläder förvaras i ett hörn av rummet. I lägenhet på nedre botten finns ej heller lämpligt matskafferier. Onöjaktiga garderober. Ingen plats för bättre kläder. Smutskläder förvaras under en soffa. *Skansen nr 1*. Dåligt ombonade, kalla rum. Enligt uppgift i vintras efter stark eldning vid ca 20 graders värme i brösthöjd, ca 6 grader vid golvet. På vinden snöar och regnar det in genom taket och man måste skotta ut snön inifrån! En lägenhet saknar varmgarderob. Matskafferierförhållandena onöjaktiga. I Västerås bebor en familj på man, hustru och tre barn ett bostadskök, kallt, eländigt, trångt. I gången utanför ett matskafferier och ett klädschåp. Mannen går i skift. Hälsovårdsnämnden har en gång beslutat utdöma detta hus som bostadslägenhet för barn. Familjen har fått ett rum ytterligare i samma hus. På många ställen iaktogs att skafferierna voro för små, olämpligt belägna och sakna ventilationsanordningar. Fönstren äro i flera lägenheter dåliga, otäta med åtföljande drag etc. Källare sakna ej sällan ventilation och äro stundom ej frostfria . . . Genom brist på bostäder måste en hel del arbetare ha sina familjer annorstädes. Nygifta få bo hos sina föräldrar etc.»

Skoghalls fabriksamhälle.

»Bostadsfrågan, renhållningen och fortsatta förbättringar ifråga om vattenförsörjning och avlopp äro samhällets viktigaste sanitära frågor. Bostadsfrågan är samhällets största sanitära fråga, som kräver hälsovårdsnämndens särskilda uppmärksamhet och handlingskraft. Egnahemsverksamheten fortsatte till svårtiden begynte. Byggnadsverksamheten ligger nu praktiskt taget nere. Man planerar dock att snart uppföra pensionärshem med 16 lägenheter och Uddeholms bolag överväger också att stödja tillkomst av bostäder med

subvention under vissa villkor av ca 2 500 kronor per eget hem. Möjligen är det mest trängande behovet 60—70 familjelägenheter, motsvarande 5 å 6 procent hos bolaget anställda. . . .

Därefter följer konkreta exempel på hur läget är för de familjer, som bo i s. k. bostadskök. Karakteristiken är densamma, trångboddhet, kalla rum, fuktiga och i avsaknad av garderober och skafferier.

Grums municipalsamhälle.

Sundhetsinspektion den 20 oktober 1943.

»Bostadsbristen är svår, även i detta samhälle. Den hindrar t. o. m. familjebildning och nämnden måste finna sig i att utdömda lägenheter alltjämt bebos».

Lesjöfors.

Sundhetsinspektion den 6 och 7 juli 1943.

Bostäder. »I samhället råder bostadsnöd. Byggnadsverksamheten har varit för ringa för att kunna tillgodose trängande behov av flera, bättre och rymligare bostäder. Rätt många arbetare bo också utanför Lesjöfors, i Råmen m. fl. ställen med alla de olägenheter för hemliv m. m. som följer därmed. Den i 1938 års inspektionsberättelse omnämnda hälsovårdsnämndens bostadsinventering hos lantarbetare och småbrukare har tyvärr upphört. Billeruds bolag uppgjorde en femårsplan för bostadsförbättringar, men denna plan har tyvärr ej kunnat följas på grund av konflikter och andra svårigheter. Det finns enligt uppgift i samhället mer än 120 bostadskök, samt över 110 lägenheter på ett rum och kök. Bostadsköket är således den vanligaste lägenhetstypen i Lesjöfors. I dessa kök bo ett 50-tal pensionärer samt ett 70-tal familjer, även med barn. Någon nämnvärd minskning av antalet bebodda bostadskök har icke inträtt! . . .

Trångboddheten är mycket allvarlig i Lesjöfors».

Värmlands Björneborg.

»Ehuru väl ett relativt stort antal bostäder nytillkommit, råder en kännbar bostadsbrist och många arbetare måste bo utanför samhället på någon eller några mils avstånd. På själva bruket användes fortfarande ett 70-tal s. k. bostadskök, varav ett 10-tal bebos av familjer utan barn. För att minska bostadssvårigheterna har bolaget vidtagit särskilda åtgärder genom nybyggnader, lån för egnahem och reparationer och ändringar av äldre fastigheter.»

Vålberg.

»Bruksbostäderna i Vålberg äro i stort sett ålderdomliga och mycket dåliga. Dåliga matskafferier, avsaknad av varmgarderober och biutrymmen för övrigt iaktogs. I en bostad, dit man kom medelst en brant stegtrappa, saknade ena rummet eldstad. I Kvadraten fanns vägglöss. I Lasarettets övre våning en lång korridor med mörk ingång till lägenhet. Hithörande källare är fuktig med ruttnande trävirke. Ventilationer måste därför förbättras. Brunnen vid bruket måste undersökas på bakteriehalt. Nu hämtar brukets folk vatten

från rätt långt avlägsna brunnar och använder enligt uppgifter det säkerligen hälsovådliga älvvattnet för disk m. m. vilket kan orsaka allvarliga sjukdomar.»

Dessa utdrag ur rapporten från förste provinsialläkaren för Värmlands län avspeglar ett bostadselände vid bruken, som torde vara betydligt större än i storstäderna. Det har visserligen förflutit en tid sedan provinsialläkaren gjorde sin inspektionsresa, men någon väsentlig förändring har inte skett sedan dess, även om en och annan lägenhet reparerats, några enstaka familjer flyttats ut ur bostadsköken och en del nya hus sett dagens ljus. Läget på bostadsmarknaden har därmed inte i grunden förändrats. Trångboddheten är, till följd av att industriernas arbetarstam ökat, alltjämt lika stor, kanske t. o. m. större, och ännu bo familjer med barn i de s. k. bostadsköken, och de av hälsovårdsnämnderna utdömda lägenheterna komma fortfarande till användning. Av den anledningen kan det vara motiverat att ställa frågan: Vad tjäna provinsialläkarnas inspektionsresor för syfte, om deras anmärkningar icke bli allvarligt uppmärksammade och beaktade av vederbörande instanser? Bolagen göra som de själva anse ändamålsenligt och myndigheterna underlåta att ingripa. Ändå är det ett faktum att Uddeholms, Billeruds, Sandvikens m. fl. bolag under de senare åren inhöstat stora vinster, varför de mycket väl kunde placera en ansevärd del av det överflödiga kapitalet i byggandet av hälsobostäder för sina arbetare och anställda.

Vid en företagen utredning år 1942 för Hagfors brukssamhälle konstaterades att genomsnittliga boendetätheten var 2,33 personenheter per rumsenhet. Läget i dag torde inte vara bättre. Den ringa nybebyggelse som förekommit täcker i bästa fall behovet för den nya familjebildningen.

Bolagen bevilja ibland subventioner för egnahemsbyggen. De arbetare som utnyttja bolagens subventioner måste dock förbinda sig att stanna kvar på arbetsplatsen i minst 5 à 10 år. Därmed begränsa de sin rörelsefrihet och kunna inte utnyttja ett gynnsamt tillfälle att skaffa sig ett mera lönsamt arbete. Järnbruksarbetarna tillhöra den kategori av arbetare som är underbetald. Förtjänsten uppgår till i genomsnitt 260 à 275 kronor i månaden.

Bostadsläget vid bruken är synnerligen allvarligt. Därför är det nödvändigt med ett ingripande från statsmakternas sida. Man bör överväga möjligheterna för en lagstiftning, som förpliktar bolagen, vilka samtidigt äro jordägare, att med samhället dela det juridiska ansvaret för att skapa människovärdiga bostäder åt arbetarna. Detta kan ske genom att bolag, som äger all mark som ett brukssamhälle vilar på, i lag tvingas att kostnadsfritt upplåta mark för kommunal bostadsproduktion samt att i övrigt ge ekonomiskt stöd för dylik byggnadsverksamhet. Staten bör dessutom i övrigt ge största möjliga stöd för ett snabbt likviderande av bostadseländet vid bruken.

Med stöd av ovanstående motivering föreslås,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning beträffande de åtgärder, som böra vidtagas för likviderande av bostadsbristen vid bruken, vid vilken utredning beaktas vad i denna motion anförts angående önskvärdheten av att bolagen förpliktas bidra till att de anställda arbetarna erhålla människovärdiga bostäder, samt att proposition med de förslag, till vilka utredningen kan föranleda, fortast möjligt avlämnas till riksdagen.

Stockholm i januari 1945.

Gösta Kempe.

O. F. Persson.

Erik Jansson.

Axel Nordström.
